2.4. İlmî Araştırmalar ve Telif Faaliyetleri

Müslümanlar mevcut kültür ve medeniyetlerin mirasından yararlandılar. İslam'ın ilk devrinden itibaren ilmî çalışmalarda sistemleşme sayesinde ilim kurumlarının ortaya çıkışıyla özgün eserler verdiler. İslam kültür ve medeniyetinde ilmî faaliyet gösterenin emeğine saygıyı esas alan ilim ahlakı ilk kez ortaya konulmuştur.

Abbasiler Dönemi'nde Bağdat, ilmî çalışmaların ve entelektüel faaliyetlerin merkeziydi. İlmî faaliyetler, Beytülhikme'de yoğunlaşmıştı. Abbasilerden itibaren ilim ve teknoloji alanlarında büyük atılımlar gerçekleştiren ve bugün insanlığın ortak hafızasında yer etmiş ilim adamlarının sayısı artmıştır. Astronomi, coğrafya, tarih, geometri, matematik, tıp, mimarlık, kimya ve başka birçok alanda önemli buluşlar yapmış ve eserler vermişlerdir. İslam dünyası, daima ilmî faaliyetlerin öncülüğünü yapmıştır.

Karşılaştıralım

Abbasi Halifesi Ebu Cafer El-Mansur, Bizans İmparatoru Konstantinos'tan eski Yunan bilim ve düşüncesine ait eserler istemiş. İmparator da Euclid'in (Öklid) ünlü geometri eseri Elementler'i göndermiş, kitap Arapça'ya Kitâbü'l-Hendese ya da Kitâbü'l-Usul olarak tercüme edilmiştir. Bu eser, kısa sürede Orta Çağ biliminin temel metinlerinden biri hâline gelmiştir.

(İbrahim Kalın, *İslam ve Batı*, 65)

Metinde yer alan bilgiyi "ilmî öz güven" ve "eksiğini bilme" tutumları çerçevesinde arkadaşlarınızla münazara ediniz..

Tercüme yoluyla elde edilen bilginin kullanılması sürecinde, felsefenin etkisiyle yapılan fikrî tartışmalar ve yazılan eserler, ilim dünyasını zenginleştirmiştir. Kindi'den itibaren yetişen filozoflar -Farabi, İbni Sina, Gazali ve İbni Rüşd'ün ortaya koyduğu eserler- günümüze ışık tutmaktadır.

Felsefe dışında ortaya konan teoriler ile deney ve gözlem sayesinde fen bilimleri hızla gelişti. Fizik, kimya, botanik, jeoloji, astronomi ve özellikle tıptaki gelişmeler sayesinde büyük bir birikim oluştu. Matematikte Hint rakamlarının

25 bk. Kaya, "Beytülhikme", 6/88-90.

yaygın olarak kullanılışının ve günümüzün dispanser eczacılığı olarak bilinen farmakolojinin (kimyasal eczacılık) ilk kâşifleri Müslüman âlimlerdir. Müslim bin Humayr, Cafer bin Ahmed, İbni Havkal ve Biruni gibi coğrafyacı ve seyyahlar ile İbni Haldun, Mesudi, Taberi, İbni Kesir, Vakıdi, İbni Esir vb. tarihçi âlimler büyük ilmî eserler ortaya koymuşlardır.

Bilginin kaynağının belirtilmesi, münazara ve tenkit yöntemi bir ilmî usul çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Deney ve gözleme dayalı araştırmacı yaklaşımın ortaya çıkması, yaygınlaşması, bilginin tasnifi, kayıt ve arşivleme çalışmaları Müslüman bilginlerin dünya kültür mirasına armağanıdır.

İslam âlimleri, ilimleri tasnif ederek metodoloji geliştirmeye önem vermişlerdir. Ihsau'l-Ulum adı verilen bu çalışmalara farklı ilim dallarından birçok âlim katkıda bulunmuştur. Farabi'nin Ihsau'l-Ulum adlı eserinde belirtilen ilimlerin tasnifindeki amaçlar şunlardır:

- *İlimlerin sınırlarını birbirinden ayırmak*
- *Alanlar arasındaki ilişkileri belirlemek*
- *Farklı ilimlere ait birikimleri konularına göre değerlendirmek*
- *Eğitim sisteminin ana müfredatını oluşturmak* [26]

İslam medeniyetinde ilimler, sıkı düzen ve denetim altında tasnif edilmiş ve standartlaşması sağlanmıştır. Bunların başında ilk kez ilmülheyet veya ilmülfelek diye anılan astronomi ile ulumuriyaziye olarak bilinen matematik bilimleri gelir. Ancak ilmülheyet, ilmülahkâmınücûm olarak adlandırılan astrolojiden ayırt edilmiştir.[27]

Karşılaştıralım

664/1265 yılında Bağdat Rasathanesi'nde Nasıreddin-i Tusi yönetiminde özel bir kâğıt hamurundan mamul bir küre üzerine dünya haritası yapılmıştır. Buna, Sung Lien (1310-1381) tarafından oluşturulmuş Yün Hanedanı'nın salnamelerindeki bir haber tam olarak uymaktadır. Bu haberde Batı'dan (yani Orta Asya'dan) Çin'e getirilmiş bir aletten bahsedilmektedir. Bu haberde 1267 yılında (yani Nasıreddin-i Tusi'nin ölümünden 7 yıl önce) Cemaleddin adında biri tarafından Moğol hükümdarı Kubilay Han'a verilen 6 astronomik araç ve bir yeryüzü küresi tanıtılmaktadır. Bu yeryüzü küresinin ahşaptan olduğu, yedi denizin yeşil, üç kara parçasının ise ırmakları, gölleri vs. açık renkli (beyaz) olarak resmedildiği bildirilmektedir. Bölge büyüklüklerinin ve bütün yolların uzunluklarının hesaplanabilmesi için küçük kareler (enlem ve boylam daireleri) çizilmiştir.

(Fuat Sezgin, *İslam'da Bilim ve Teknik*, 2/3)

Enlem ve boylamlarla elde edilen koordinat sistemi, mesafeler arasındaki zaman farkı hesaplamaları, denizlerde yolculuk gibi gelişmelerin sağladığı ilmî seviyeyi dikkate alarak "ilerlemecilik" ve "geri kalmışlık" kavramlarını tartışınız.

26 Kutluer, "İlim", 22/112-113.
27 bk. Fehd, "İlm-i felek", 22/126.